

MAGYAR HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEK A KÜLFÖLDI MÚZEUMOKBAN.

(Harmadik közlemény.)

VIII. Lemberg. a) *A Történelmi kiállításon 1894-ben.*

Lembergben a lengyelek 1894-ben egy történelmi kiállítást rendeztek, melyen különösen sok *Báthory István*, magyar származású lengyel királyra vonatkozó hadtörténelmi emlék volt kiállítva. Épen ezért siettem én is oda, hogy ottan együtt tanulmányozhassam azokat. A rendezőbizottság még a külföldön élő lengyel főuraktól is összegyűjtötte a régi fegyvereket. Feltűnő általában a lengyel gyűjteményekben, hogy nagyon sok a *Báthory István* nevével és címerével ellátott kard. Ennek az a magyarázata, hogy a nagy király hadi érdeméért leginkább ilyen, értékes és nevével ellátott kardokkal tüntette ki a lengyel hős főurakat. A lengyel fegyverzetre nézve meg kell jegyeznünk, hogy annál a szoros kapcsolatnál fogva, melybe *Báthory* alatt Magyar- és Erdélyországgal kerültek, a magyar fegyverzet és hadiviselet rendkívüli nagy és hosszas befolyást gyakorolt a lengyelekre, mely nemcsak a XVI. század megfelelő szakában, de az egész XVII. században is lépten-nyomon feltűnik. Lengyelország véd-szentje is a Boldogságos Szűz Mária volt s azért ép úgy, mint Magyarországon, itten is az ő alakját találjuk a hadi lobogókra festve s a kardok pengéjére vésvé.

A lembergi kiállítás magyar vonatkozású fegyverei és hadi felszerelései közül a következőket említjük fel:

I. *Magyar lószerszám*, mely áll kantárat, kengyelek és az

arannyal gazdagon kivarrott nyeregből, XVIII. század, gróf Drohojowski József tulajdona Lembergben.¹

2. *Sodrony pánczéling*, magyar forma. XVII. század, gróf Drohojowski János tulajdona, Lembergben.²

3. *Csákány fokos*, aranyozott ezüstveretű nyéllal. XVII. század. Uminski Piotr tulajdona, Krakóban.³

4. *Olajfestmény*, mely magyar huszárokat ábrázol. Méretei 63+50 cm. *Michatowski Piotr* festő műve (1801—1855.). Kozłowski Karola tulajdona, Poznaninban.⁴

5. *Magyar sodrony pánczéling*, ezüst csillagokkal és veretekkel díszítve. XVII. század eleje. gróf Zamoyski Wladislaw tulajdona, Kornikuban.⁵

6. *Szablya*, melynek pengéjén a következő feliratok vannak a Boldogságos Szűz Mária képe alá bevésve; Mater Dei Protectrix Poloniae sub tuum praesidium confugio. Accipes gladium munus a Deo. In hoc signo vinces. Kettős kereszt. Deus exercitum Bellator Fortissime esto mecum. 1658. Teljesen hasonló példányokat ismerünk magyar gyűjteményekben pusztán azon különbséggel, hogy a Poloniae szó helyett Hungariae van rajtuk bevésve. Herczeg Lubomirski Andrej tulajdona, Przeworskban.⁶

7. *Huszár félvértez*et, rákfarkas sínpancél (2 drb.) sisakkal együtt. Hátán szárnyakkal. XVII. század eleje. Herczeg Sanguszko Eusztách tulajdona, Podhorciehban.⁷

8. *Félvértez*et. Sisakkal együtt. Magyar forma. Aranyozott bronz díszítményekkel. A mellvérten a Boldogságos Szűz képe bevésve. XVII. század. Herczeg Sapieha Ádám tulajdona, Krasi-czyniében.⁸

¹ *Katalog* wystawy zabitków starożytnych we Lwowie. 1894. 8. r. 593. (144.) szám.

² U. o. 414. (98.) sz.

³ U. o. 568. (599.) sz.

⁴ U. o. 771. sz.

⁵ U. o. 413. (397.) sz.

⁶ U. o. 469. (814.) sz.

⁷ U. o. 396—7. (796.) sz. *Dr. Szendrei J.* A magyar viselet történeti fejlődése. Buda pest, 1905. 190. lapján egy ily szárnyas lovas képe kiadva.

⁸ *Katalog*. 1894. 403. (507.) sz.

9. *Szablya*. Pengéjén beverve arannyal. Stefan Batorius Rex 1580. Hüvelye újabb keletű. Herezeg Lubomirski Andrej tulajdona, Przeworskban.¹

10. *Díszkard*, melynek hüvelye és markolata türkisekkel és achátokkal van kirakva. XVIII. század, gróf Szembek Piotr tulajdona, Siemianicachban.²

11. *Keleti formájú magyar sisak*, arannyal gazdagon kiverve. XVI. század vége, gróf Tyszkiewicz Benedek tulajdona. Párisban.³

12. *Díszkard*. Szablya forma, melynek pengéjébe Bathory István mellképe van arannyal beverve, gróf Branyiczki tulajdona, Willanoff-kastély, Varsó mellett.

b) Gróf Lubomirszky Muzeum. Lemberg.

1. *Sodrony pánczéling és sisak*, magyar formák. XVI. és XVII. század (3 drb.).⁴

2. *Díszkard*. Pengéjén Báthory István lengyel király neve és címere arannyal beverve. XVI. század.⁵

3. *Szablya*. Magyar. (2 drb.) XVII. század.⁶

c) Lozinski László gyűjteménye Lemberg.

A tulajdonos a nagy lengyel királyra, Báthory Istvánra vonatkozó emlékek legbuzgóbb és legszerencsésebb gyűjtője és kutatója. Butorokon, képeken és ékszereken kívül gyűjteményét számos hadtörténelmi emlék gazdagítja. Ezek közül felsoroljuk:

1. *Félvértezet*, rákfarkas, sötétbarnára futtatva s all'azzimina modorban arannyal díszítve. A magyar-lengyel forma sisak orrvédő vasának lándzsacsúcsán a lengyel, gallérján pedig a magyar címér látható arannyal bétetve. A domború mellpánczél közepén szintén arannyal étvette a Boldogságos Szűz Mária képe látható a gyermek

¹ *Katalog*. Lemberg 1894. 465. (810.) sz.

² *U. o.* Lemberg, 1894. 475. (455.) sz.

³ *U. o.* Lemberg, 1894. 391. (182.) sz.

⁴ 133., 435. és 448. sz.

⁵ *U. o.* 67. sz.

⁶ *U. o.* 43. és 66. sz.

Jézussal felhők között lebegve. Ehhez csípővért és czombvérték, a karvértékhez pedig páncélkeztyűk csatlakoznak.¹

2. *Egész vértezet.* Canelirozott. Az egész festett és részben aranyozott. A sisakon a lengyel czímersas, a mellvértén a Boldogságos Szűz képe és Báthory István czímere látható.²

3. *Teljes pikkelyvértezet.* Minden egyes pikkelyen egy hidegen aranyozott kereszt. A sisak magas forgó tartóval, melynek orrvédő vasán a Báthory István czímere, mellvértjén pedig a Boldogságos Szűz aranyozott képe látható. Ehhez teljes lóvért is csatlakozik, melynek szügyvellőjén szintén Báthory czímere van bevésve.³

4. *Brigantine* (lengyelül: Karacena), mely bőrkabátra erősített aczélból készült s halpikkelyhez hasonló pikkelyekből áll, gallérral és a két vállon antik formákra emlékeztető oroszlán maszkokkal díszítve. A mellvért közepén aranyozott egyszerű kereszt. A hasonló művű kerek sisak orrvédő vasának cartouchában Báthory István czímere arannyal bevont következő betűkkel: S. D(omi)ni R. P. (Stephanus Dei Gratia Rex Poloniae).⁴

5. *Kerek paizs,* vastag bivalybőrből. Középen körkörös díszszel vert bronzlappal. A bőrbe négy mezőben hadi jelvények között Lengyelország, Litvánia, Báthory István király czímere s ez utóbbi monogramma vannak bevésve. Atmérője 450 mm.⁵

6. *Díszszablya* zománcozott markolattal, mely kakasfejet ábrázol. A kurta keresztvas kék és zöld színre zománcozott. A hüvely veretén a lengyel és Báthory czímer s a Boldogságos Szűz képe fordulnak elő.⁶

7. *Díszszablya.* Karabela markolattal, mely rekeszzománcszel díszített, épúgy, mint a hüvely veretei is. Báthory István czímerével díszítve.⁷

8. *Szablya.* Czápa-bőrrel bevont markolattal és vas keresztvassal,

¹ *Katalog die Báthory Gruppe in der Historischen Sammlung des Herrn L. von Lozinski Lemberg.* 1898. 15 képpel. 3. és 4. lap.

² *U. o.* 3. és 4. lap.

³ *U. o.* 4–6. lap és a 10. lapon.

⁴ *Katalog.* Báthory Gruppe. *L. Lozinski.* 6. 1.

⁵ *U. o.* 4. (17.) sz. 6. lap.

⁶ *U. o.* 6. (82.) sz. 6. lap.

⁷ *U. o.* 7. (82. b.) sz. 6. lap.

melynek egyik oldalán a királyi koronával fedett S. (Stephanus) betű, a betű közepén egy paizs a Báthory czímerrel, a keresztvas másik oldalán pedig a lengyel czímer van arannyal beverve. A kard pengéjébe arannyal bevert gothikus betűkkel a következő fölírat olvasható: *Deus: Spes: Nostra: Est.* A hüvely fekete bőrral bevont, melynek veretei arany és ezüst díszítményekkel vannak ékítve.¹

9. *Szablya*, hüvelye, veretei és markolata vasból készült. A markolaton korona alatt S. betű, arannyal beverve. A markolat egyik oldalán a lengyel, a másikon a litván czímer látható.²

10. *Szablya*, fából faragott markolattal, mely koronázott sasfejet ábrázol. A keresztvas arannyal díszített s közepén Báthory István király czímere arany zománczban látható. A pengébe a Boldogságos Szűz képe van arannyal beverve.³

11. *Kurta karabély*, trombitaszájú csővel (trombon), hátraesapó kerek lakatos szerkezettel. A cső és a szerszámlemezek arany és ezüst bevert díszítményekkel ékítvék és az S betű és a Báthory czímer látható rajtuk. Az agy egy faragott sasfej, hossza 950 mm.⁴

12. *Nyeregpisztoly*, nyolczszögletű csővel, mely arany és ezüst-vertekkel díszített. A pisztoly agya a Boldogságos Szűz ezüst-verteű képével, továbbá a lengyelországi és Báthory czímerrel díszített.⁵

13. *Tábori sátor zászlócska*, sárgaréz pléhből fanyélen. A zászló fecskefarkú és forgatható. Egyik oldalán Lengyelország s a másikon a Báthory czímer van domborúan kiverve.⁶

14. *Vezéri bot* (Bulawa). A fejet aranyozott ezüsből készített öt, vésett szőlőággal díszített szárny képezi. Ezek közepére egy szabadon foglalt hegyi kristálygömb van erősítve. A szárnyakat egy királyi korona fedi be. Nyele, szőlőlevelekkel vésett s három hegyi kristálytaggal van megszakítva. A buzogányfej alatt Báthory István király és a Sforza czímer van bevésve.⁷

¹ U. o. 8. (83.) sz. 8. lap.

² U. o. 9. (84.) sz. 8. lap.

³ U. o. 10. (85.) sz. 9. lap.

⁴ U. o. 11. (160.) sz. 9. lap.

⁵ U. o. 12. (175.) sz. 9. lap.

⁶ U. o. 13. (224.) sz. 10. l.

⁷ *Katalog*. Báthory Gruppe. L. *Lozinsky*. 14. (231.) 10. lap.

15. *Tollas buzogány* (Buzdygan) hét szárnyal, a melyek zöld alapon, kék és arany növényi ornamentikával vannak zománcozva. A buzogány fején Báthory István és Lengyelország címere.¹

16. *Az aranygyapjas-rend láncza*. 13 zöld és vörösen zománcozott s arannyal mintázott taggal. Minden egyes tagon a lengyel címér aranyban s Báthory István címere fehéren zománcozva látható.²

17. *Báthory István* lengyel király arcképe, magyar nemzeti öltönyben, mellén címérével. Az egész kép fekete alapon arannyal átdolgozott zománcmunka. Méretei: 93+82 mm.³

18. *Félvértzet* (2 drb.) magyaros sisakkal együtt. Mellén arannyal beverve Báthory István lengyel király címere. Az egyiknek hátul szárnya van. *Báthory István híres repülő lovasságának felszereléséhez tartozott.*

19. *Sisak* (2 drb.). Magyar rohamsisak formájú, de *aczélszárnyakkal* van ellátva.⁴

20. *Sodrony pánczéling*, sisakkal együtt, aranyozott csillagokkal díszítve magyar-lengyel forma. XVI-ik század.

IX. Krakó. *Herczeg Czartoryski muzeum.*

1. *Szablya*. Magyar forma. Pengéjébe Báthory István neve és címere arannyal beverve. 1570.-ből.⁵

2. *Forgó*, vert és vésett mívű aranyozott ezüsből. Szokatlan nagyságával tűnik fel. A sastollak még benne vannak. Báthory Istváné volt.

3. *Forgó*. Vésett mívű aranyozott ezüsből. Két részből áll: egy forgó tengelyből és egy sasszárny alakú részletből. A tengely alsó része négy karmú, vésett mívű saslábat ábrázol, a mely fölött

¹ U. o. Báthory Gruppe. 15. (254.) 10. l.

² U. o. Báthory Gruppe. 17. (361.) 10—11. l.

³ U. o. Báthory Gruppe. 34. (530.) 16. l.

⁴ A szárnyas lovasságra s általában a Báthory korának hadi viseletére vonatkozó képes emlékeket a hírneves lengyel festő *Jan. Matejko* már egybe gyűjtötte és kiadta. Munkája: *Objasmema dziesieciu tablie Ubiorow w polsce*. W. Krakowie. 1879. Folio. Lásd még: *Lewicky J.* Album des costumes Polonais anciens et modernes.

⁵ 57. sz.

golyó van. A tengelyszár felső része cartouch-szerű boglárt képez, mely fehér és zöld zománczczal ékített s közepén mindkét oldalán magasan kiemelkedő rekeszes foglalványban egy-egy almandinnal díszített. A tengely hossza 25 czm. A tengelyen négy tollból alkotott sasszárny forog, mely áttört mívű sodronyzománczos lombdiszítéssel és virágokkal ékített, melyek közé almandinek, türkiszek és gyöngyök vannak befoglalva. Az egésznek súlya 90 gr. A sodronyzománcz technika, erdélyi munkára vall. Báthory István lengyel királyé volt.¹

4. *Szablyapengék* (2 drb.), melyekbe arannyal Báthory István mellképe van beverve.²

5. *Báthory István* mellképe. Olajfestmény, mely a lengyel királyt magyar ruhában ábrázolja. Kucsmája fekete prém, hosszan lelógó zacskóval, melyen elől piros négyszögű kővel és nyolez gyöngygyel kirakott, hosszú arany boglárból kiálló fekete forgó van. Nyakán csipkézett szélű széles fehér inggallér hajlik ki. A tölgyfadeszkára festett kép Báthoryt utolsó éveiben ábrázolja. Jobb válla felett van neve fölírva. Méretei · 34·5+28 cm.³

6. *Báthory István* arczképe vászonra festve. Az attila sárgás-vörös damaszselyem, sűrűn alkalmazott gombokkal. A fekete prémgallérú mente vörös bárszennből van. A fekete prémkucsmára ékköves boglárjában fekete tollforgó van. Oldalán pallos. A kép méretei : 160+68 cm.⁴

7. *Ugyanaz.* Olajfestmény hársfadeszkán. Térkép. Oldalán aranyos markolatú szablya. A kép bal szögletében nevének kezdőbetűi. Méretei : 21·5+16 cm.

8. *Magyar sodrony-pánczéling*, sisakkal együtt (2 drb.). XVII-ik század első fele.⁵

9. *Szablya.* Markolata és hüvelye erdélyi zománczczal borítva. XVI. század vége.

10. *Félvértezet*, magyar rohamsisakkal (2 drb.) XVII. század.⁶

¹ Rajza kiadva *Szendrei J.* i. m. 738. lapján.

² 44. és 68. sz.

³ *Leltári szám:* 249.

⁴ *Leltári szám:* 121.

⁵ *Leltári szám:* 247., 249.

⁶ *Leltári szám:* 264., 349.

11. *Szablya penge*. Magyar. XVI. század.¹

12. *Díszszablya*, aranyozott és vésett veretekkel és hüvely-pantokkal. Madárcsőr-alakú markolata kupakjától a keresztvashoz kapcsolt aranyozott ezüst láncz képezi a kézvédőt. XVII. század eleje.²

13. *Szablya*. Magyar. Egyszerű vaspánt kézvédővel. Hajlott markolata és hüvelye fekete bőrrrel bevont.³

14. *Nyereg* (2 drb.) és lókantárat. A nyergek vörös bársonnyal vannak bevonva és keleti motívumú arany skoffumos virágokkal kivarrrva. A lószerszám türkiszekkel és nefrittel van kitakva. A magyarországi török háborúban zsákmányoltatott.

X. Trieszt. Museo Civico.

1. *Sodrony pánczéling*. Magyar. A XVII. század elejéről.

2. *Szablya*. Markolata gyengén hajlott s fekete bőrrrel bevont. Egyenes keresztvasa aranyozott sárgarézből van. Széles pengéje hegye felé mindkét oldalán élezett. A penge egyik oldalába a Boldogságos Szűz képe van bevésve, alatta vonalkeretben a következő felirat: MARIA MATER . DEI . PATRONA . HUNGARIA SVB . TVVM . PRAESIDIUM . CONFVGIO. A penge másik oldalán pedig a kettős kereszt felett: IN . HOC . S'IGNO . VINCES, alatta pedig: DEVS EXERCITVM . BELLIATOR . FORTISSIME . ESTO . MECVM. A fekete bőrrrel bevont hüvely sárgaréz pántokkal és hordkarikákkal montírozott. XVIII. század eleje.

3. *Szablyák* (4 drb.). Magyar. A XVII. és XVIII. századból.

4. *Fokos* (2. drb.). Fokosbalta és csákányfokos. XVII. és XVIII. század.

XI. München. a) *A bajor királyi hadsereg muzeum*, a müncheni főhadiszertárban. Das Königl. Bayer. Armeemuseum im Hauptzeigehause zu München.

A nagyobb gyűjtemények keletkezésének története mindig szükséges előfeltétel azok megértéséhez s kellő tanulmányozásához. Ezért foglalkozunk azzal a jelen esetben is.

¹ *Leltári szám*: 883.

² *Leltári szám*: 308.

³ *Leltári szám*: 309. A múzeumnak Katalogusa nincsen, de nagyméretű fényképi felvételek vannak az egyes csoportokról. Az utóbbi három szablya a III. számú fényképtáblán van felvéve.

A XV. században a mindinkább tökéletesedő tüzi lőfegyverek s másrészt a nagy, gyakran évekig tartó háborúk, melyekben mind nagyobb számú csapatokat állítottak egymással szemben, hovatovább megkivánták, hogy a városi tornyok és várbástyák összezúfolt fegyverkamrái helyett rendszeres hadszertárak építtessenek s azokban nagymennyiségű fegyverzet és hadi anyag tartassék mindig készletben. IV. Vilmos bajor herczeg építette Münchenben palotája közelében a Salvator-platzon az első két hadszertárát, a melyben száz ágyút és több ezer emberre való hadfelszerelési tárgyat helyeztetett el. Ezek egy része azonban 1599 május 8-án a fegyverkovácsok műhelyében támadt tűz következtében elpusztult.

Ennek folytán Miksa herczeg egy új hadszertár felépítését rendelte el, mely öt egymással egybefüggő épületből, kápolnából s az országos főhadszertárnok és a többi hivatalnokok lakásaiból állott. Az épület előtt egy nagy négyszögletű udvari helyiségben voltak felállítva az ágyúk s ezek mögött a golyók voltak fölhalmozva. Ezenkívül 1807-ig azon a helyen a hol a jelenlegi udvari lovarda áll egy nagy helyiség létezett, a melyben a régi időkből származó vértzetek, zászlók és tropheák voltak elhelyezve. Közük a legszebbek: Max Emanuelnek a magyarországi török hadjáratokban szerzett hadi zsákmányai és az 1802-ben a pfalzi fejedelmek Duna melletti neuburgi fegyverkamrájából ideszállított vértzetek. 1864-ben ezekkel kapcsolatban építtetett fel vöröshomokkőből a főhadszertár, a II. Miksa király alatt keletkezett új stílusban, melyben a német góthika is kifejezésre jut.

A közelebbi években azonban részint a Germanisches Museum felállítására folytán Nürnbergbe, részint pedig a bajor nemzeti muzeumba került innen igen sok becses régi hadtörténelmi emlék, úgy, hogy az akkori hadügyminiszter Maillinger tábornok a hiányok pótlása végett szükségesnek látta elrendelni, hogy az egész ország összes helyőrségeinek hadszertáraiból és egyéb katonai intézeteiből a bajor hadsereg multjára vonatkozó régi fegyverek mind időszállíttassanak be. A mi megtörténvén, ezen új muzeum a Wittelsbach-ház Bajorországban való trónraléptének hétszázadik évfordulóján, 1880 aug. 25-én megnyitott.

Magát a gyűjteményt az idők folyamán sok veszteség érte. Így 1632-ben Gusztáv Adolf svéd király, 1705 és 1742-ben az

osztrák csapatok s végül 1800-ban a francia hadak tömegesen vitték el innen fegyvereket. A Bécsbe vitt zászlók és ágyúk egy része azonban 1806-ban ismét visszakerült. És viszont az újabb háborúk, mint a Tirol elleni 1703., 1805. és 1809-iki harcok s végül az 1870—71-iki francia háború idejéből számos hadi zsákmánnyal gazdagodott e muzeum, melynek tárait II. Maximilián és II. Lajos királyok is nagy értékű ajándékokkal gyarapították.¹

Általános fegyvertörténeti szempontból ki kell e gyűjteményben emelnünk az ágyúk fejlődési rendszereinek hatalmas anyagát, melyet első sorban egy 50 darabból álló ágyúmodell-sorozat mutat be. Ott látjuk Krayr Sebestyén hadszertárnok életnagyságú képét, mellette mozsárral s kezében gyújtó pálczával az 1599. évből. Majd 22 régi bajor ágyút találunk egy helyt felállítva 1524—1716-ig. Ezek közül kiemeljük a Sebold Hirder által 1524-ben öntött 9690 fontot nyomó, gyönyörűen díszített ágyút, valamint a Mária Feoy által Münchenben öntött 4 darab egyenkint 7170 fontot nyomó oroszán szájú ágyút szintén a XVI. századból.

Az újabb korból teljes gyűjteményét látjuk az összes tüzérségi anyagnak és főszerelésnek s végül az 1870—71-iki francia háborúban zsákmányolt szörlövegeket és 24 francia ágyút.

Míndezekhez csatlakozik 20 teljes vértzetet a 30 éves háborúkból, gazdag alabárd sorozat, ágyú és lőszerkocsi-minták, hadihajómodellek, temérdek bajor hadi lobogó a XVII. és XVIII. századból, számos egyenruha bábukon bemutatva.

A magyar vonatkozású emlékek közül kiemeljük a következőket.

1. *Pandurszablya*, fekete csontmarkolattal, hüvely nélkül. A pengébe egy pandur alakja bevésve és a fölirot. V. (ivat) Pandur. A Trenk pandurok felszereléséhez tartozott. XVIII. század.²

2. *Szurony*, fanyéllal ellátva, a csőbe való bedugásra. Buda 1686-iki ostrománál használtatott. Hasonló szuronyok már 1575-ben használatban voltak s a francia gyalogság részére először 1640-ben Bayonneban készítettek ugyanilyen rendszerű bajonett-

¹ L. Popp. Das Königl. Bayer. Armee-Museum im Hauptzeughause zu München. 1886. I—XII. 1.

² U. o. 67. 1. 2428. sz.

teket. 1703-ban készítették az első hüvelyes szuronyokat, a me-
lyek már a csőre reá huzattak.¹

3. *Székelgyalogsági fegyver*, kovás szerkezettel. Kalibere
17·58 mm. 1806-ból.²

4. Ugyanezen felszereléshez tartozó csákó.³

5. *Magyar gyalogsági fegyver* 1868—73-ig. Kalibere 10·99 mm.⁴

6. *Gyalogsági fegyverek és huszár karabélyok* az 1808., 1828.,
1829., 1839., 1842., 1855., 1856., 1868. és 1873. évekből.⁵

7. *Gyalogsági tiszti kardok* 1850. és 1851-ből.⁶

8. *Ágyú*, török föliratokkal. Hossza 1 m. 15 cm. Súlya 114 kg.
200 gr. Zsákmányoltatott *Esztergomnál* 1688-ban.⁷

9. *Dob*, vörös és zöld színre festve. Zsákmányoltatott *Péter-
váradnál* 1716-ban.⁸

10. *Sátor borító* a hozzávaló piros szőnyeggel és a sátorra való
félholddal. A borító piros szövete gazdagon ki van varrva perzsa
hímzésekkel. Zsákmányoltatott Sulejman nagyvezértől 1687 aug.
12-én a *harsányi csatában*. Az ugyanekkor zsákmányolt nagy
ebédlősátort a francia csapatok 1800-ban innen Párisba vitték.⁹

11. *Ágyú*, török föliratokkal. Súlya 159 kg. Jenő herczeg által
zsákmányoltatott 1716 aug. 5-én *Péterváradnál*.¹⁰

12. *Sátor*: Sulejman nagyvezér kihallgatási sátra, keleti
motivunu applicatiós diszítéssel. Tizenkét rúdra. Zsákmányol-
toltatott 1687-ben a *harsányhegyi csatában*.¹¹

13. *Tábori pénztár*, mesterséges zárral, ugyanezen hadi zsák-
mányból.¹²

14. *Dob*, vert ezüsből (2. drb). A reájuk való takarókat arany-

¹ U. o. 66. l. 2393. sz.

² U. o. 103. l. 4466. sz.

³ U. o. 103. l. 4463. sz.

⁴ Popp L. i. m. 126. l. 8171. sz.

⁵ U. o. i. m. 148—9. l. 5959—8174. sz.

⁶ U. o. i. m. 157. l. 5972—74. sz.

⁷ U. o. i. m. 54. l. 2025. sz.

⁸ U. o. i. m. 54. l. 2070. sz.

⁹ U. o. i. m. 61. l. 2248—2252. sz.

¹⁰ U. o. i. m. 67. l. 2411. sz.

¹¹ U. o. i. m. 83. l. 2962. sz.

¹² U. o. i. m. 83. l. 2987. sz.

nyal és ezüsttel húmezte Terézia Kunigunda, Max Emanuel neje, III. Szobieszky János lengyel király leánya. Ugyancsak a *harsányi hadi* zsákmányból valók.¹

15. *Pisztoly*. Egy pár. Arabs fölirotokkal. Kovás szerkezettel. Az 1717—1718. évi magyarországi török hadjáratokból.²

16. *Tábori puska*. 2 méter és 4 cm. hosszú csővel, bevett keleti díszítményekkel. Zsákmányoltatott *Esztergomnál* 1683. okt. 27-én.³

17. *Szakállas puska* (2 db.). Keleti munka. Hossza 1 m. 24 cm. Súlya 29—30 kgr. Zsákmányoltatott *Buda* 1686-iki ostrománál.⁴

18. *Lózabla*. A Trenk pandurok felszereléséből. Zsákmányoltatott 1742-ben a Salzach melletti harcokban.⁵

b) *Bajor Nemzeti Múzeum*.

A müncheni bajor nemzeti múzeum új palotája ma Európa egyik legstílszerűbb múzeumi épülete és különösen középkori emlékekben leggazdagabb gyűjteménye. Eredetileg II. Miksa által alapítottatott és első régi épülete megnyitottatott 1687-ben.⁶

Gazdag fegyvergyűjteménye és főleg középkori anyaga által válik ki. Teljes vértézetei gazdag sorozatán kívül feltűnnek az 1150—1250. évek közötti időkből való egyenes kardok és pallosok, a középkori pánczélingek, a sisakok, a XV. és XVI. századi óriási két kézre való lángolt pallosok, melyeknek nagy része csupán hatalmi jelvény volt, számottevők az alabárdok, partizánok, zablák, kengyelek, sarkantyúk, tölténytáskák, lóportáskák rendkívül gazdag gyűjteménye.

Mint a bajor gyűjteményekben általában, úgy itten is számos a magyarországi török háborúban ejtett hadi zsákmány látható.

A szurony fejlődését feltüntető sorozatban ott látjuk az első

¹ *U. o. i. m.* 83. l. 2969—2972. sz.

² *U. o. i. m.* 83. l. 2994—2995. sz.

³ *U. o. i. m.* 84. l. 3010. sz.

⁴ *U. o. i. m.* 84. l. 3011—3012. sz.

⁵ *U. o. i. m.* 71. l. 8391. sz.

⁶ *Hugó Graf*. Katalog des Bayerischen National. Museum 1880. 5. k.

nyárs alakú, fanyelű szuronyt a XVI. századból¹ egészen a legújabb korig, a mikor a szuronyformákat már rövidségük (alig 22 cm.) jellemzi.

Becses a sok ágyú-modell a XVI—XIX. századig, köztük egy kis hátultöltő ágyú, melyet Gusztáv Adolf hagyott hátra Münchenben, a mely tulajdonképen úgynevezett «hírlövő» díszlöveg volt. Nem kevésbé jellemző a pánczé- és fegyver-modellek értékes sorozata.

De az egyes hadtörténelmi ritkaságok közül még fel kell említenünk egy a középkor elejéről való hadi gépet, melynek formáját még a rómaiaktól vettük át. Ez egy óriási számszerj (Buckarmbrust) nagy nyilak kilövésére (catapulta). Az iv kávájának hossza 2 méter.

A lovagkor igen érdekes emléke Bickenbach Konrád lovag síremléke 1393-ból. A rettenetes karsu lovag ugyanis derekán és hasán fűzöt visel. A mellén lemezpánczélt s a fűző alatt sodronymadrágot hordott.

Ritkaságszámba megy néhány egykorú, teljes felszerelésével megmaradt szakállas várpuska, XVI. századi kanóczos szerkezettel. Kerekeken tolható állványával együtt. Lichtenhof várából származnak.

Feltűnik még egy hátultöltő puska 1580-ból, egy kézij, melynek másik fele karabély, egy revolver rendszerű pisztoly a XVI. század végéről, kanóczgyújtós szerkezettel és végül a Reichenbach által szerkesztett ágyú 1820-ból, mely kováspuska módjára kakással sült el.

A magyar és magyar vonatkozású emlékek sorából kiemeljük a következőket:

1. *A sárkányrendet.* Tudjuk, hogy ezt a rendet Zsigmond magyar király alapította 1403-ban s hogy annak számos magyar főúr is tagja volt. Magát a rendjelet illetőleg annak rajzát leginkább faragott sírkövekről s címerrajzokról ösmerjük, de maga az eredeti rendjel eddig még egyetlen példányban sem volt ösmeretes. A müncheni muzeum legnagyobb ritkaságai közé tartozik, hogy a középkorból számos egykorú ruhaneműt és szövetet tud

¹ *Inventar Numer 59. és 62.*

felmutatni. Ezek között maradt fenn szerencsés körülmények között a sárkányrend egy szövet példánya is. A nagyobb rendjelek már ekkor is két alakban viseltettek vagy drága fémből lánczon a nyakon hordattak vagy szövetből alakítva a ruha bal mellére varrattak fel. Ez utóbbi módon készült a müncheni példány is. Aranyszálakkal dúsan átszőtt zöld selyem brokát szövetből készült a sárkány teste, úgy, hogy egy kemény alapzatra van felvarrva s hogy a test domborúságát kiadja szövettel vagy vattával van kitömve, mint azt általában a középkori applikációs munkáknál látjuk. A konturokat, a négy lábat s a szárnyat azután arany skófumszállal hímezték, illetőleg varrták ki. A sárkány nyelvét kiölti s visszafordított farka vége nyakára van csavarodva, úgy, hogy az egész alak egy ovális formát ad ki. A sárkány hátán egyenszerű kereszt látható. A rendjelhez tartozik még tulajdonképen egy a sárkány felett álló és sugaraktól körülvelt egyenszerű kereszt is, melyen a jelmondat olvasható.

Ugyancsak itt látjuk kiállítva gróf Weisszberg Konrádnak a schönthali kolostorban levő s 1446-ban készült bronz lovagszobrának másolatát, mellpánczéján a sárkányrenddel.

2. *Gobelin.* Francia munka, mely Max Emánuelnek a törökök felett 1688-ban *Belgrádnál* nyert győzelmét ábrázolja.¹

3. *Emlékszobor bronzból.* Kis méretű. Tetején Max Emanuel bajor herceg mellszobra. Talapzatán féldomborműben Belgrád 1688-iki ostroma és az 1687-iki második mohácsi csata látható. Készítette *Gróff György* szobrász.²

4. *Nyergek* (6 db.). Hadi zsákmány Belgrád ostrománál. Rendkívül díszes munkák, keleti motívumú díszítményekkel. Ezek közül három darabot erdélyi munkának kell tartanunk. A borítás piros és zöld bársony arany skófummal hímezett tulipántokkal és gránátalmákkal díszítve. A nyereg elő és hátulso kávája és kápája aranyozott ezüsből készült ötvösmunka, nefrittel, türkiszekkel, rubintokkal és hiáczinttal kirakva.³

5. *Magyar tárcsapaisz.* A gerely betámasztására kikanyarítva,

¹ *Katalogus.* 1890. kiadás 69. l.

² *U. o.* I. em. XIV. terem, 6. sz.

³ *U. o.* I. em. VIII. terem, 1. sz.

1459–1490 között). Mint a bécsi és ambrasi gyűjteményekben. Külseje pergamenttel s belseje disznóbőrrel bevont. Fogantyúja kétszeresen vett bikacsökből készült. Magassága 80 cm., szélessége 65 cm.

6. *Magyar tárcsapaizs* 1480-ból. Auschbach Gáspáré volt. (Egészen aranyozott díszítményekkel borítva.

7. *Magyar tárcsapaizs*, szokatlan kicsiny forma. Méretei 70+55 cm.

8. *Tárcsapaizs*. Formája hasonló I. Mátyás királynak a párisi tüzérségi muzeumban levő paizsához. Meduza fej van reá festve. A katalógus olasz munkának mondja.

9. *Tornasarkantyú*. Csaknem arasznyi átmérőjű csillaggal. A XVI. századi magyar huszártornákon használtatott. Lerajzolva látható a bécsi műtörténeti muzeum ambrasi eredetű torna-codexében.

10. *Sisak*. sücscs süveg forma. Tetején csúcsba futó gombbal. A katalógus szerint a kereszties háborúk idejéből származnék. Azonban kétségtelenül régibb keletű forma. Ilyeneket látunk a bécsi képes krónikában több magyar vitézen.

11. *Sisak*, magyar forma. A katalógus lengyel formának mondja, azonban alakja teljesen a Zcinyi sisakjához vág s azonkívül félékkövekkel van díszítve, melyek foglalási technikája a XVI. század legvégéről való erdélyi munkára vall.

12. *Buzogány*. Kerek fejű gerezdes forma. XVII. századi erdélyi munka.

13. *Buzogány*. Szárnyas vagy tollas buzogány hét tollal. XVI. század régi magyar munka.

14. *Díszfokos*, vésett mívű aczélból, nyele gyöngyházzal és elefántcsonttal kirakott állati alakokkal és virágokkal díszített. Nyelében pisztolycső van elrejtve. Teljesen hasonló van a bécsi udvari fegyver-muzeumban.

15. *Magyar rohamsisak* (3 drb.). Rákfarkas nyakszirtvédővel, halántékvérttel és orrvédóvassal. XVII. század.

16. *Fokos, fokosbalta, csákány és csákányfokos*. Ezek a XVI., részben már a XV. századból, s a XVII. és XVIII. századból származó speciális magyar támadó fegyverek számos példányban fordulnak elő a gyűjteményben, de elnevezésük sok esetben

feleseréltetik, vagy hibásan alkalmaztatik s magyar eredetüket sem mindenütt ismerik föl.

c) *A királyi istálló és nyereg kamarában.*

Mint általában a bajor gyűjteményekben, úgy itt is bőségében vannak a magyarországi török háborúból származó hadi zsákmánynak.

Van itten egy tuczat régi nyereg, de különösen feltűnik egy, a melyet Max Emanuel zsákmányolt Belgrádnál s a melyhez az egész lószerszám is meg van. A takaró itt is arany skofiumos himzésű bársony, de ezenkívül az egész nyereg csupa ötvös remekmű: elborítva rubintok, smaragdok és gyémántokkal s a mi ennél is értékesebb, kék, fehér és zöld színű *sodrony románczos virágokkal*, a melyet technikájánál fogva *erdélyi munkának tartunk*.

d) *Régi képtár.*

Kuruczok és *labanczok* csatája. Egykorú eredeti olajfestmény. Festője ismeretlen.

XII. Schleissheim bajor királyi kastélyban.

1. *Budavár* 1686-iki ostroma. Egykorú olajfestmény ismeretlen festőtől. Méretei: 1:21 + 72 cm.

2. *Magyar nemesek a XVII. századból.* Freskókép a mennyezeten. Az egyik profilban áll; piros szövetű nadrágot, sárga csizmát s velencei kékszinű dolmányt visel. Dereán zsinor-öv, de a kardtartó piros szattyán-szíj vállán van keresztülvetve, melyen rézzel kivert hüvelyű szablya lóg, vállán panyókára vetve prémes mente, fején prémes kucma.

A másik vitéz hosszú piros dolmányt és a mente helyett párducz kacagányt visel. A freskót *Beich* és *Amigoni* festették 1688-ban.¹

DR. SZENDREI JÁNOS.

¹ A kép kiadva *Dr. Szendrei J. Adatok a magyar viselet történetéhez.* Budapest, 1908. X. Tábla 3. sz.